

Умови ефективного формування комунікативної культури майбутніх інженерів у позааудиторній роботі

Проблема формування комунікативної культури майбутнього інженера як важливої складової частини його професійної культури є актуальною і вимагає негайного науково-педагогічного вирішення.

Завдання дослідження – обґрунтувати умови ефективного формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі.

© *Галацин К., 2013*

У статті розкрито сутність поняття комунікативної культури особистості майбутнього інженера; проаналізовано умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі.

Ключові слова: умови, комунікативна культура, формування комунікативної культури, вищий технічний навчальний заклад, позааудиторна робота.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку українського суспільства перед вищою освітою стоїть складне завдання – підготувати висококваліфікованих, конкурентоздатних спеціалістів, фахівців нової генерації. Зважаючи на це, зростає відповідальність вищої школи за виховання креативної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного бути активним у соціальному та професійному житті. Саме це й вимагає створення такої педагогічної системи, яка б органічно поєднувала якісну професійну підготовку майбутнього інженера в обраній ним сфері техніки з його комунікативною підготовкою, що забезпечувала б можливість професійно організувати взаємодію різними групами людей для ефективної спільної діяльності, щоб досягнути певних виробничих та суспільно значущих цілей. Саме сформована комунікативна культура майбутнього інженера уможливіло подальше професійне зростання та самореалізацію спеціаліста.

У цьому контексті важливим завданням вищої професійної освіти є обґрунтування умов ефективного формування комунікативної культури в майбутніх інженерів, щоб забезпечити успішне виконання ними професійних обов'язків.

Аналіз останніх наукових досліджень цієї проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що комунікативна культура є сутнісною характеристикою фахівця, одним із показників рівня фахової підготовки та невід'ємним компонентом професійної культури загалом й культури особистості зокрема, а також ступенем засвоєння комунікативного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок, вищим дієвим рівнем сформованості комунікативності як порівняно стійкої властивості особистості, що сприяє успішному креативному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації. Так, І. Тимченко комунікативну культуру майбутнього спеціаліста визначає як систему поглядів і дій, котрі слугують індивіду моделлю орієнтації для задоволення потреб самореалізації та способом досягнення цілей під час спілкування з іншими людьми [8]. У свою чергу, О. Гаврилюк комунікативну культуру розглядає як складне динамічне особистісне утворення, що відображає соціально зумовлений рівень розвитку особистості, її готовність до комунікативної діяльності, систему поглядів і дій, які забезпечують задоволення потреб самореалізації та спосіб досягнення цілей у спілкуванні, плідну доброзичливу взаємодію людей у різних сферах життєдіяльності [4]. Як сукупність спеціальних комунікативних якостей особистості, здібностей, знань, умінь, навичок, завдяки яким індивід попереджує виникнення психологічних труднощів і про-гнозує результативність міжособистісної та професійної взаємодії, визначає комунікативну культуру А. Білоножка, яка наголошує, що комунікативна культура особистості є проявом особистісної ре-флексії, інтеріорізованим досвідом загальнонародської культури, що й зумовлює індивідуальну своєрідність особистості. Комунікативна культура є стимулом до самореалізації, адже опосередковує ставлення до життя, тобто усвідомлений пошук себе, бажання й потреба в самовдосконаленні, ціннісне ставлення до свого життя й спільноти [3].

Мета статті – обґрунтувати умови формування комунікативної культури студентів – майбутніх інженерів у позааудиторній роботі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз педагогічної, психологічної та філософської наукової літератури свідчить про те, що проблему сутнісного та змістового аналізу поняття умов учені розглядають із різних аспектів. Так, дослідження педагогічних умов як теоретичної основи становлять наукові положення сучасної педагогічної науки щодо професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (А. Алексюк), зокрема, професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (А. Дьомін, В. Лузан), застосування інформаційних технологій у навчальному процесі вищих навчальних закладів (Р. Гуревич, В. Ключко, М. Козяр, В. Монахов, В. Стрельников, Н. Тверезовська); моніторинг організації виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах (А. Денисенко).

У тлумачному словнику зазначається, що умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [9, 632]. До умов зазвичай відносять зовнішні і (або) внутрішні обставини, те, від чого що-небудь залежить (С. Ожегов). У

філософському розумінні умови визначають зовнішні обставини, які детермінують виникнення певного явища, результату цілеспрямованої діяльності [10]. Отже, без наявності таких обставин бажане явище виникнути не може.

Оскільки ми розкриваємо зміст поняття умови формування комунікативної культури особистості студента – майбутнього інженера, то логічним є твердження, що мова йде про обставини, пов'язані з організацією позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі, з тим зовнішнім навчально-виховним середовищем, у якому відбувається пізнавальна, навчальна, науково-дослідницька й виховна діяльність студентів, спрямована на формування в них насамперед професійних знань, умінь і навичок, розвиток їх комунікативної культури, професійної компетентності тощо. Отже, **умови ми визначаємо як особливості організації навчально-виховного процесу у вищому технічному навчальному закладі, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості студента, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.**

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми встановили, що професійна підготовка як інтегративна навчально-виховна діяльність допускає взаємодію двох сторін – суб'єкта й об'єктів, які перебувають у визначеному навчально-виховному «просторі» вищого технічного навчального закладу. Однією зі складових частин цього «простору» і є педагогічні умови. Іншими словами, у процесі організації конкретної діяльності для її ефективності потрібно виділяти певні умови реалізації цієї сукупності процесів. Умова – це те, від чого залежить дещо інше (зумовлює); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з наявності якого впливає існування цього явища. Саме педагогічні умови – це одна зі сторін закономірності певного (виховного, навчального) процесу [7].

У вітчизняній педагогіці виділено кілька рівнів педагогічних умов. Так, перший рівень педагогічних умов – це особистісні характеристики студентів, які детермінують успішність протікання навчально-виховного процесу. Другий рівень – безпосередні обставини реалізації процесу (навчання, виховання), власне класичні педагогічні умови:

- змісту та організації діяльності студентів;
- міжособистісних відносин, спілкування в групі;
- відносин педагогів зі студентами;
- адаптації студентів до нового освітнього середовища;
- взаємодії навчального закладу з навколишнім середовищем та ін. [7].

У процесі дослідження ми встановили, що саме другий рівень педагогічних умов являє собою певною мірою проекцію обставин навчально-виховного процесу на суб'єктивний світ вихованця. Іншими словами, як педагогічна умова може розглядатися суб'єктивне сприйняття студентом навчально-виховної, дослідницько-пошукової, громадсько-корисної, волонтерської діяльності, міжособистісних відносин, соціальних взаємодій та інших обставин навчально-виховного процесу. Визначальним стає підготовленість особистості студента до вирішення поставлених завдань, його внутрішня мотивація та система ціннісних орієнтацій.

Формування комунікативної культури студентів у вищій технічній школі ми визначаємо як керований процес, який передбачає переорієнтацію позааудиторної виховної роботи з предметної на особистісно зорієнтовану, що дає змогу розглядати навчальну інформацію як засіб розвитку професіоналізму майбутнього інженера та сприяє формуванню творчого стилю діяльності, стійкої потреби в активних діях, імпровізації і самостійному вирішенні комунікативних завдань для надбання та збагачення власного комунікативного досвіду. А це, в свою чергу, й вимагає створення відповідного освітньо-виховного середовища, у якому б студенти почували себе комфортно, тобто соціалізувалися в ньому.

До умов освітньо-виховного середовища, які впливають на розвиток студентської молоді, К. Тілман відносить, наприклад, такі, що:

- сприяють індивідуалізації особистості на рівні соціальних потреб;
- забезпечують життєдіяльність особистості відповідно до житлово-побутових потреб;
- допомагають студентській молоді орієнтуватися в соціально-педагогічних, психологічних питаннях, прийняти досвід старших поколінь, усвідомити своє покликання, визначити місце в суспільстві, задовольнити свої потреби та інтереси, використовувати їх на користь інших людей [11].

Результатом взаємодії умов слід уважати позитивну динаміку – зміну рівнів сформованості комунікативної культури в студентів – майбутніх інженерів. При цьому комплекс умов має забезпечити розвиток комунікативної культури, а її внутрішня динаміка в процесі професійної підготовки зумовить зміни, що дадуть змогу студентам переходити з одного рівня її сформованості на інший.

Як ми уже наголошували, позааудиторна робота є важливим чинником формування комунікативної культури особистості студента, якщо у вищому технічному навчальному закладі створюються умови для максимального розвитку кожним студентом своїх потенційних можливостей та атмосфери творчості.

Система позааудиторної роботи щодо формування комунікативної культури майбутнього інженера включає такі компоненти, як позааудиторна навчально-дослідницька та науково-дослідна робота студентів (НДР), виховна позааудиторна робота творчого характеру та практична підготовка студентів у процесі виробничих практик.

У процесі дослідження з'ясовано, що навчально-дослідницька й науково-дослідна діяльність майбутніх інженерів є важливими засобами підвищення якості підготовки та виховання фахівців, здатних розробляти і творчо запроваджувати у практичній діяльності новітні технології.

Важливою умовою підвищення ефективності науково-дослідної роботи є правильна її організація, що передбачає раціональне співвідношення між різними за змістом студентськими науковими роботами (теоретичними, лабораторними й методичними дослідженнями тощо), різноманітними організаційними формами діяльності (лабораторії, індивідуальні заняття, конференції). Одразу наголошуємо, що потрібно враховувати методики поступового залучення студентів до науково-дослідної роботи: від простого до складного, від підготовки реферату до проведення самостійного дослідження. Важливо не забувати про вдосконалення професійної спрямованості самої науково-дослідної роботи студентів, залучення до якої є одним із найбільш ефективних методів вироблення в них уміння самостійної творчої праці, що власне стає потрібним і обов'язковим елементом навчання.

Таким чином, навчально-дослідницька та науково-дослідна робота студентів у вищій технічній школі – це форми позааудиторної діяльності, що сприяють підготовці майбутнього інженера до інноваційної діяльності, самостійної роботи, добровільної за вибором і внутрішньо вмотивованої та які забезпечують успішну адаптацію випускника до реального інноваційного технічного процесу.

Успішність позааудиторної роботи у ВТНЗ залежить від реалізації компетентності куратора академгрупи в застосуванні психолого-педагогічної теорії та практики (підходи, методи, прийоми); наступності виховної діяльності з урахуванням вікових і соціально-психологічних особливостей студента, а також професійної специфіки; громадської думки, що відображає інтереси суспільства й держави. Тому реалізація куратором академгрупи принципу генерації педагогічних ідей дає змогу знаходити оптимальні варіанти поєднання репродуктивних і творчих видів організаційно-виховної діяльності.

Досягнення мети, виконання завдань і реалізація змісту формування комунікативної культури студентів реалізовується за допомогою сукупності методів, засобів і форм, які є складниками різноманітних особистісно зорієнтованих технологій діяльності викладача.

У процесі формування комунікативної культури в позааудиторній роботі ми обирали такі форми та методи роботи зі студентською молоддю, які б максимально створювали можливість для їх соціального вдосконалення, сприяли формуванню їхнього життєвого самовизначення, розвитку людяності, толерантності, поваги до інших, бажання творити, бути активним учасником усіх суспільних процесів. Так, ефективним у формуванні комунікативної культури майбутніх фахівців інженерної сфери є впровадження в позааудиторну роботу традиційних (бесіди, лекції, розповіді, роз'яснення, вправи) та інтерактивних методів (дискусій у стилі телевізійного ток-шоу, дискусій у формі симпозіуму, сократівських діалогів, дебатів, моделювання конкретних ситуацій, методу можливих варіантів «Дерево рішень», «Мозкова атака», метод проектів, метод кейсів, тренінг тощо).

Під час дослідження ми встановили, що процес формування комунікативної культури буде більш ефективним, якщо забезпечити цілеспрямованість та систематичність проведення позааудиторної виховної роботи, зорієнтованої на взаємодію, співробітництво й співтворчість; враховувати системний підхід та стратегії педагогічної комунікативної взаємодії під час організації позааудиторної виховної роботи в студентських групах; застосовувати форми та методи позааудиторної роботи, які сприяють індивідуалізації навчально-виховного процесу; глибше ознайомлювати студентів з основ-

ними складниками, критеріями та показниками комунікативної культури; у процесі позааудиторної роботи спиратися на комунікативний потенціал та комунікативні здібності кожного студента; проводити своєчасну діагностику рівня сформованості в студентів комунікативної культури.

Для формування високопрофесійного, гуманного, творчого фахівця сучасного виробництва недостатньо лише оволодіння ним знаннями та вміннями певної спеціальності. Слід також сформувати в нього професійно важливі якості, які дали б змогу в майбутньому досягти високої професійної майстерності. І лише така підготовка гарантуватиме успіх на сучасному ринку праці. Вирішенню зазначених завдань сприятиме професійне виховання майбутнього фахівця, метою якого в контексті формування комунікативної культури є високоморальна, професійно й комунікативно компетентна особистість інженера та його готовність здійснювати на високому рівні комунікативну взаємодію.

Таким чином, провідними у формуванні комунікативної культури студентів-інженерів ми визначили такі умови:

1) цілеспрямованість і систематичність проведення позааудиторної роботи, орієнтованої на діалогічну взаємодію та співробітництво в системі відносин «викладач–студент»;

2) оновлення (модифікація) змісту позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі, враховуючи комунікативний потенціал майбутніх інженерів, через створення позитивної емоційної насиченості та розширення сфери активного професійного спілкування студентів у навчально-виховному процесі;

3) реалізація інтерактивних форм і методів формування комунікативної культури студентів;

4) ефективне управління процесом формування комунікативної культури студентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оскільки головним завданням у розв'язанні досліджуваної проблеми є розвиток здатності студентів до комунікативної взаємодії, тому головним напрямом в організації цього процесу визначаємо професійно-педагогічний. У цьому контексті поза-аудиторну роботу вибудовуємо таким чином, щоб створювати умови для максимального розвитку кожним студентом своїх здібностей та можливостей.

Під час організації педагогічного процесу важливо пам'ятати про умови його результативності, а саме:

- формування моральних якостей особистості відбувається на основі діяльності людини та її спілкування з оточенням;
- співвіднесення зовнішніх впливів з індивідуальними особливостями особистості;
- знання джерел і рушійних сил самовизначення особистості.

Отже, у майбутніх інженерів потрібно сформувати базову культуру, яка містить у собі властивості, якості, що дають змогу людині розвиватися в гармонії із суспільною культурою. Сьогодні варто звертати увагу на формування в майбутніх інженерів таких якостей, як професійна гідність, діловитість, толерантність, відповідальність, вміння вести діалог, дискусію тощо.

Джерела та література

1. Бабочкин П. И. Проблемы становления специалистов в высшей школе / П. И. Бабочкин. – М. : [б. и.], 1997. – С. 13–27.
2. Бех І. Принципи інноваційної освіти / І. Бех // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – С. 7–21.
3. Білоножко А. В. Соціально-психологічні чинники становлення комунікативної культури майбутнього юриста в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / А. В. Білоножко. – К., 2008. – С. 4–13.
4. Гаврилюк О. О. Комунікативний потенціал як основна складова культури спілкування майбутніх вчителів / О. О. Гаврилюк // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / голов. ред. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2004. – Вип. 7. – С. 41–46.
5. Гончаренко С. Про якість професійної освіти / С. Гончаренко // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Авіст, 2007. – С. 50–54.
6. Кремень В. Деякі питання формування особистості професіонала в контексті вимог сучасного суспільства / В. Кремень // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Авіст, 2007. – С. 3–6.
7. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови» / Н. Тверезовська, Л. Філіппова // Нова пед. думка. – 2009. – № 3. – С. 90–92.

8. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. І. Тимченко / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2001. – 20 с.
9. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / авт.-упоряд. В. М. Копоруліна. – Х. : Факт, 2006. – 400 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФА, 1998. – 576 с.
11. Klaus-Jurgen Tillman. Teorie socjalizacji / Tillman Klaus-Jurgen. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2006. – 300 s.

Галацин Екатерина. Условия эффективного формирования коммуникативной культуры будущих инженеров во внеаудиторной работе. Проблема формирования коммуникативной культуры будущего инженера как важной составляющей его профессиональной культуры является актуальной и требует немедленного научно-педагогического решения.

Задачей исследования является обоснование условий эффективного формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений во внеаудиторной работе.

В статье раскрывается сущность понятия коммуникативной культуры личности будущего инженера; анализируются условия формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений во внеаудиторной работе.

Ключевые слова: условия, коммуникативная культура, формирование коммуникативной культуры, высшее техническое учебное заведение, внеаудиторная работа.

Halatsyn Kateryna. Conditions of Effective Formation of Communicative Culture of Future Engineers in Extracurricular Work. The problem of formation of communicative culture of the future engineer as an important part of his professional culture is urgent and requires immediate scientific-pedagogical decisions.

The goal of the research is the substantiation of conditions for effective formation of communicative culture of the students of the higher technical educational institutions in the extracurricular work.

The article reveals the essence of the concept of communicative culture of the future engineer; analyzes the conditions of formation of communicative culture of the students of the higher technical educational institutions in the extracurricular work.

Key words: the conditions of the communicative culture, the formation of communicative culture, higher technical educational institution, field work.

Стаття надійшла до
редколегії
08.02.2013 р.